

p

pólusok ■■■
folyóirat

2021. II. évfolyam, 1. szám
RECENZIO

Politikatudományi és Nemzetközi Tanulmányok Tanszék
PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM

SZEGEDI PÉTER¹

A HÍVATLAN VENDÉGNEK AZ AJTÓ MÖGÖTT A HELYE?

KÖNYVISMERTETÉS

Antal Attila (szerk.) (2018): *Mozgalmi társadalom*. Noran Libro Kiadó, Budapest. 320 p.

A tanulmánykötet szorosan kapcsolódik a szintén Antal Attila által szerkesztett, *A civilek hatalma – Politikai tér visszafoglalása* (2016) című munkához. Azonban míg az főleg a civilekre fókuszál, akik hatással vannak a politikai életre (Glieb, 2018:89), addig az újabb kötet egyértelműen politikai aktorokkal foglalkozik. Ugyanakkor nem a hagyományos értelemben vett politikaformálóról van szó, hanem a társadalom civil szektorából érkező állampolgárokról, akik szervezettebben, mozgalmakkal kívánják befolyásolni a nagypolitikát. A korábbi műben felvázolt válságjelenségek kiszélesedése a társadalmakban felfokozta a mozgalmi működést. A cím is erre tesz utalást és az egész társadalmat (leginkább a magyart) azonosítja a mozgalmakkal. Természetesen felmerülhet a kérdés, hogy a magyar társadalomra valóban ennyire jellemző a mozgalmiság? Ez a válság, ahogy az előszóban kifejtésre kerül, a politika társadalomtól való eltávolodását jelenti azáltal, hogy a civil szektort a baloldal figyelmen kívül hagyja, a jobboldal pedig relegálja az általa nem kívánatosnak tartott szereplőket. Ennek következtében vákuum keletkezik, ahova a társadalmi mozgalmak behatolhatnak, ám itt tartósan megmaradniuk csak ritkán sikerül.

¹ Doktorandusz, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Interdiszciplináris Doktori Iskola, Politikatudományi Program. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6968-6456>

DOI: 10.15170/PSK.2021.02.01.06

A kötet erősen multidiszciplináris, a szerzők között megtalálható politológus, szociológus antropológus, szociálpolitikus és publicista egyaránt. Ennek köszönhetően a társadalmi mozgalmak széles palettáját mutatja be a könyv.

A mű két részre oszlik. Az első részben a társadalmi mozgalmak elméleti és szakirodalmi hátterét ismerhetjük meg Kelet-Közép-Európára vetítve. A második részben különböző esettanulmányokat láthatunk különféle mozgalmakról vagy mozgalmi jegyeket is mutató pártokról. Részletes képet kaphatunk két párttól: a Magyar Kétfarkú Kutya Párttól és a Momentum Mozgalomtól, valamint két hazai tiltakozáshullámról: a 2010 utáni hallgatói tüntetésekről és a 2017-es CEU melletti, ún. „buliforradalomról”. Mindezekon kívül a Város Mindenkié csoportról, a magyar szakszervezeti mozgalmakról és a populista mozgalmak latin-amerikai és kelet-közép-európai összehasonlításáról. Annak ellenére, hogy széles spektrumon kerülnek bemutatásra a társadalmi mozgalmak, csak baloldali, illetve a jobboldali kormányral kritikus mozgalmakat ismerhetünk meg. Kivételt képez Bakó András munkája, aki a latin-amerikai baloldali populista mozgalmakat vetette össze Közép-Kelet-Európa jobboldali populizmusával.

Az első rész tanulmányait Ágh Attila, Gagyí Ágnes és Antal Attila jegyzi. Az első fejezetben az általánosabb elméleti alapok mellett Közép-Európa válaszait és generációs mozgalmi jellegzetességeit ismerhetjük meg. A tanulmány Közép-Európa legnagyobb problémájának a megkésett modernizációt tekinti, valamint az erre adott ciklikus választ. Magyarországon a legutóbbi felzárkózási kísérlet (az 1989-1990-es rendszerváltás) kudarca vezetett a 2010 előtti enyhébb, majd a 2010 utáni erőteljesebb köztes politikai tér megszállásához. Éppen ezen okokból a közép-európai társadalmi mozgalmak Nyugat-Európával ellentétben nem a társadalmi integráció irányába mutatnak, hanem az államot próbálják „helyes” cselekvésre kényszeríteni. Ez az új generációkra is igaz maradt, így az új korcsoport megjelenése a politika színpadán is erősen mozaikos. Gagyí Ágnes is ezt egészíti ki azzal, hogy a társadalmi mozgalmak elméletei milyen korlátokkal és megkötésekkel működnek Közép-Kelet-Európában. Ezek alapján elmondható, hogy a 2008-as válság hatására Közép-Kelet-Európa is becsatlakozott a kortárs mozgalmi hullámokba. Azonban mindezt mégsem lehet teljesen a nyugat-európai elméletekkel magyarázni, mivel Közép-Kelet-Európa középosztálya nem azonos módon fejlődött a nyugatiéval, hiszen a keleti erősen függ az állami intézményektől és az állam redisztribúciójától. A 2008-as válság utáni közép-kelet-európai mozgalmak a felzárkózás szertefoszlása és a rendszerváltás kudarca miatt törtek felszínre, nem pedig a „demokratikus kapitalizmus” előnyeit akarták megőrizni, mint Nyugat-Európában. A harmadik elméleti tanulmány is szorosan

kapcsolódik a korábbi kettőhöz, hiszen részben a már említett válságok és a posztdemokrácia hatására létrejövő populista társadalmi mozgalmakkal foglalkozik. Azonban ez a fejezet már nem Kelet-Közép-Európára fókuszál, mert a válságra adott válaszok globálisak, mely a populizmus. Ennek kiváltó okai között Antal Attila a neoliberális globalizációt és posztdemokráciát nevezi meg. A szerző szerint a populizmus egyrészt demokratizálódáshoz vezethet, valamint új paradigmákat adhat a neoliberalizmus felfogásához vagy ahelyett. Továbbá Antal előrevetíti az olyan transznacionális populista mozgalmak térnyerését, mint a *Democracy in Europe Movement 2025* (DiEM25). A DiEM 25 olyan (új)baloldali esernyő szervezet, ami az európai radikális populista baloldali pártokat szeretné egységbe tömöríteni és mandátumot szerezni elsődlegesen az Európai parlamenti választásokon, alapítója Jánisz Várufákisz volt görög pénzügyminiszter és Srečko Horvat, horvát politikai aktivista. Fő célkitűzésük neoliberális gazdaságpolitikai leváltása, illetve a munkavállaló-tőke konfliktusban egyértelműen a munkások felé billenteni a mérleg nyelvét. További bizonyíték Antal által vizionált baloldali mozgalmak és pártok nemzetközi összefogására a Progresszív Internacionálé, ami Bernie Sanders szenátor és szintén Várufákisz nevéhez fűződik. Ennek a szerveződésnek nem titkolt célja a radikális, szélsőjobboldali mozgalmak és pártok nemzetközi összefogásának terjedésének megállítása (Sanders, 2018). Azonban mindkét szerveződés tetszhalott állapotban vegetál, valós politikai erővel nem rendelkeznek. Ez a tanulmány alapján nem egyértelmű, a szerző jóval nagyobb jelentőséget tulajdonít a korábban említett mozgalmaknak, mint amilyen azok valós ereje. Továbbá az egész mű érezhetően elfogult a baloldali mozgalmak mellett. Sőt Antal a fejezetében a baloldali populizmust egyenesen előnyösnek tekinti és a demokrácia megmentőjeként aposztrofálja. A tanulmánykötet erősen egyoldalúan foglalkozik a társadalmi mozgalmakkal, mivel szinte csak és kizárólag baloldali vagy baloldali ideológiához közeli kezdeményezéseket mutat be. A jobboldali mozgalmak ezzel ellentétben nem kapnak helyet a kötetben, illetve csak olyan szerepben jelennek meg, mint legyőzendő ellenfél vagy valamilyen káros jelenség. Épp ezen okok miatt is érezhető a részrehajlás, továbbá érződik ideológikus hangvétele, ami egyes olvasók számára nehezítheti az értelmezést.

A második részben az esettanulmányok reflektálnak az elméleti keretekre. Bakó András populista mozgalmakkal foglalkozó munkája ott veszi fel a fonalat, ahol Antal Attila letette. Azonban Bakó a populista mozgalmakat a félperiféria keretei közé helyezi azzal, hogy Latin-Amerika populista mozgalmait viszonyítja a közép-kelet-európaiakhoz. Pásztóy András a magyar szakszervezeti mozgalmakat mutatta be a szakszervezetek válságára koncentrálva, ahogy az képtelen ellátni

érdekképviselési feladatukat. Mindazonáltal említ pozitív folyamatokat is a funkcionális és strukturális változásokban, aminek hatására a jövőben akár képesek is lehetnek az érdekvédelemre. Oross Dániel, Farkas Eszter és Papp Réka Kinga tanulmánya a Magyar Kétfarkú Kutya Pártról. Nemcsak a hazai szakirodalomban kivételes, de a nemzetköziben is lévén, hogy a viccpártokról általánosságban is megállapításokat tesz. A viccpártok a politikatudomány olyan szelete, amivel kevés szakmabeli foglalkozik. A legtöbb elemzés inkább antropológiai szempontból, illetve említés szintjén foglalkozik velük. Oross, Farkas és Papp alapján a viccpártokról elmondhatjuk, hogy elit- és politikaellenesek. Legelső megjelenésük leginkább a zöld, újbaloldali és bevándorlásellenes szélsőjobboldali mozgalmakkal egy időben történt. Éppen ezért erős mozgalmi attribútumokat mutatnak. Azonban mivel a legtöbb viccpárt előbb vagy utóbb átesik valami féle pártosodáson, ahogy az MKKP is, így megkerülhetetlen Kitschelt mozgalmi pártok elmélete (2006). Kitschelt szerint a mozgalmi pártok olyan szereplők, amik mobilizáció, és viselkedés szempontjából a mozgalmak eszközeit alkalmazzák, azonban a pártok versenyében kívánnak megmértettni. Az írás részletesen elemzi az MKKP-t ideológiai, szervezeti és kommunikációs aspektusokból. Misesics Bálint a Város Mindenkié szervezet politikáját vizsgálta meg, aminek ő maga is alapítója volt. Éber Márk Áron a 2010 utáni tiltakozásokat mutatta be a Hallgatói Hálózat (HaHa) példáján keresztül. A HaHa a 2012 és 2013 telén zajló tüntetéshullámban jutott fontos szerepkörbe. Az eredetileg 2011-ben alakult diákszervezet a Corvinus Egyetemen leginkább a hivatalos Hallgatói Önkormányzattal (HÖK) szemben. Éber ebben a fejezetben kifejtette, hogy a magyarországi tüntetések leginkább a liberális középosztályhoz köthetőek, melyek (egyelőre) nem voltak képesek a társadalom széles rétegeit megszólítani. Hiszen ez a liberális középosztály csak egy szűk szegmensét képezi a magyar társadalomnak, így nincs széles tömegbázisa a tüntetéseknek. Tóth András a generációs szerveződésű Momentum Mozgalmat mutatta be, mint a baloldali pártok megújulására tett kísérlet harmadik hullámát (LMP, Együtt), ami a kvázi legitím rendszerből (Ferrero nyomán) és a tartalmi legitímációs válságból építkezik. Benedek István a 2017 tavaszi magyarországi demonstrációkat helyezte nemzetközi kontextusban. Megjegyzi, hogy a kortárs tiltakozó hullámok a korábbiaknál sokkal globálisabbak, a közösségi médiát jól alkalmazzák, ám nincsenek erős ideológiai kereteik vagy határozott vezetőik.

Összegezve elmondhatjuk, hogy a tanulmánykötet részletes ismertetést ad a magyarországi mozgalmakról, illetve mozgalmi pártokról. Az elméleti részhez koherensen és logikusan kapcsolódnak a második rész esettanulmányai. Az egyes

tanulmányokon keresztül sokféle szempontból és példán keresztül értelmezik a társadalmi mozgalmakat, amik az intézményesedés különböző szintjén állnak. Ezek mellett az elemzések színvonalát emeli, hogy a magyar mozgalmakat és azok értelmezését közép-kelet-európai kontextusba helyezi és mutatja be, miben különböznek a nyugati mozgalmakhoz képest. Ezek alapján jól látszanak a társadalombéli különbségek „*Európa három történelmi régiója*” között. Azonban, mivel hazánk és az egész régió szorosan kapcsolódik a centrum országokhoz, így természetesen globális összefüggésben is értelmezi a könyv a magyar mozgalmakat. Ezek alapján kapcsolódnak az általános politikaellenességbe, illetve globalizmus és kapitalizmus kritikák körébe. Ugyanakkor a már említett Kelet és Nyugat különbségek miatt más-más a mozgatórugójuk. A munka átfogó képet ad a kormánykritikus, valamint baloldali mozgalmakról. Habár az is jól látszik, hogy mennyi ellenállásba ütköznek ezek a mozgalmak. Egyrészt a kormányzat kizsorítási szándékai, valamint a társadalmi támogatottság hiány miatt. Ez magyarázza, hogy ugyan betörnek a légüres térbe a politikai elit és társadalom között, azonban itt beágyazódni nem, vagy csak részlegesen tudnak. Kérdés, hogy ekkora kormányzati erőforrás-túlerővel szemben mennyi esélye lehet ezeknek a mozgalmaknak a rendszer megreformálására, illetve mennyire tudják megőrizni az önálló, szuverén identitásukat és programjukat a baloldali pártokkal szemben. Felmerülhet továbbá, hogy a kötetben bemutatott formációk tényleg annyira jelentősek-e, ahogyan azt a szerzők bemutatják? Tényleges, valós társadalmi tömegek állnak-e az egyes szervezetek mögött, illetve vesznek rész munkájukban? Esetleg egy szűk városi, értelmiségi réteg tevékenységét látjuk felnagyítva?

A mű keletkezése óta eltelt 2 évben láthattuk, hogy a tiltakozó hullámok sorozatosan elcsendesültek. A szakszervezetek továbbra sem képesek ellátni érdekképviseleti és érdekvédelmi feladataikat. A Momentum Mozgalom a 2022-es választásokra összefog olyan pártokkal is, amelyek leváltására szerveződött. Ugyan jelen állás szerint az MKKP külön indul a választásokon, szavazói száma a közvélemény-kutatások alapján továbbra sem elegendő a parlamenti mandátumhoz. A Város Mindenkié csoport jelenleg is marginális szereplő, leginkább csak Budapesten tud hatást elérni. Ezek fényében láthatjuk, hogy az üresség egyre inkább ott tátong a társadalom és a politika között, melyet a műben szereplő aktorok sem tudtak betölteni. Természetes a kormányzat nem is törekszik arra, hogy ezeket a civil kezdeményezéseket beemelje valamilyen szinten a kormányzati munkába vagy a döntéshozatalba. Azonban nem csupán a pártokat mint politikai ellenfeleit próbálja folyamatosan szabotálni, de szinte minden alulról szerveződő civil kezdeményezést ellehetetlenít. Hazánkban a *bottom-up* féle

szerveződéseket, a civil ötleteket és aktív állampolgári viselkedést, az autoriter történeti hagyományokhoz illeszkedve továbbra is gyanakvó szemmel figyeli a kormányzat, illetve az establishment. Elmondható tehát, hogy a társadalom irányából érkező akciókat hivatlan vendégeknek tekinti a kormányzat Magyarországon. Természetesen a hatalmon lévők ritkán szeretik megosztani azt, főleg Európának a Lajtától keletre eső részein. Azonban az utóbbi 10-15 évben már nem csupán megtúrt, elviselendő rosszként kezelt szereplők, hanem megbélyegzett és diszkreditált statiszták. Éppen ezért a hatalom virtuális asztalánál egyre rosszabb helyre kerülnek egyre kisebb hatásuk van a változásokra. Vagyis a hivatlan vendégnek egyre inkább is az ajtó mögött a helye a magyar politikai és társadalmi térben.

Irodalomjegyzék

Antal Attila (szerk.) (2016): *A civilek hatalma – A politikai tér visszafoglalása*. Noran Libro Kiadó, Budapest.

Antal Attila (szerk.) (2018): *Mozgalmi társadalom*. Noran Libro Kiadó, Budapest.

Glied Viktor (2018): A „senkiföldjére” tévedve: recenzió Antal Attila (szerk.): *A civilek hatalma – A politikai tér visszafoglalása* (2016) Budapest: Noran Libro Kiadó. *Civil Szemle*. XV (2) 89-92.

Kitschelt, Herbert (2006): Movement Parties. In: Katz, Richard S. – William Crotty (eds.): *Handbook of Party Politics*. SAGE Publications, London. 278–290.

Sanders, Bernie (2018): [*A new authoritarian axis demands an international progressive front*](#). *The Guardian*, utolsó hozzáférés 2020.12.20.